

บทที่ 4

สรุปและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุป

4.1.1 ลักษณะโดยทั่วไปของครัวเรือนตัวอย่าง

ผลการสำรวจจากจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด 60 ครัวเรือน โดยเป็นครัวเรือนจาก อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ อำเภอเมือง และอำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา เท่ากับ 22, 24 และ 14 ครัวเรือน ตามลำดับ พบว่ามีสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด 278 คน โดยครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนขนาดกลาง คือมีสมาชิกในครัวเรือน 4 คน และครัวเรือนส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือนเป็นชาย มากกว่า หญิงเล็กน้อย โดยสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยหนุ่มสาว คือมีอายุอยู่ระหว่าง 21-30 ปี

นอกจากนี้สมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่ คือร้อยละ 66.9 ของสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด อยู่ในกำลังแรงงาน ส่วนใหญ่ทำอาชีพทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 46.7 ของสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด หรือร้อยละ 69.8 ของกำลังแรงงานทั้งหมด ที่เหลือคือผู้ที่ทำงานนอกฟาร์ม และผู้ที่ทำงานทั้งในฟาร์มและนอกฟาร์ม โดยที่งานนอกฟาร์มนั้น ส่วนใหญ่จะทำงานรับจ้างทั่วไป รองลงมาคือทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือบริษัท และอื่นๆ เช่น รับราชการ ขับรถ โดยที่กำลังแรงงานของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ไม่เกินระดับการศึกษามัธยมศึกษา โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 77.4 ของกำลังแรงงานทั้งหมด

ทางด้านรายได้ของครัวเรือน ปรากฏว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ในช่วง 50,001-100,000 บาท/ปี ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 45.0 ของครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาคือช่วงรายได้ ต่ำกว่า 50,000 บาท/ปี และ 100,001-150,000 บาท/ปี ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 20.0, และ 13.3 ตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการกระจายรายได้ระหว่าง ครัวเรือนที่มีรายได้สูงที่สุดกับครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำสุด ปรากฏว่าในอำเภอหนองบัวแดง มีความแตกต่างกันมากถึงกว่า 15 เท่าตัว ส่วนอำเภอเมือง และอำเภอขามทะเลสอ มีความแตกต่างกันประมาณเกือบ 10 เท่าตัว ซึ่งจากรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนดังกล่าว คิดเป็นรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 105,176.67 บาท/ปี

4.1.2 การใช้ที่ดิน การถือครองที่ดิน และการถือครองทรัพย์สินอื่นๆ

ลักษณะการถือครองที่ดินของครัวเรือนตัวอย่าง สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภทคือ ที่ดินสำหรับปลูกผักปลอดสารเคมี ที่นา และ ที่ไร่และที่สวนอื่นๆ นอกจากการปลูกผักปลอดสารเคมี โดยที่ลักษณะการถือครองที่ดินสำหรับปลูกผักปลอดสารเคมีนั้น พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ถือครองที่ดินในลักษณะ ที่ดินเช่า และที่สาธารณะประโยชน์ คือคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 36.7 ของครัวเรือนทั้งหมดเท่ากัน ส่วนที่เหลือคือร้อยละ 26.6 ของครัวเรือนทั้งหมด มีที่ดินที่เป็นของตนเอง ส่วนการถือครองที่นานั้นปรากฏว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่คือ ร้อยละ 56.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ทำนาในที่ดินของตนเอง รองลงมาคือครัวเรือนที่ไม่มีที่นา ทำนาในที่ดินเช่า และทำนาในที่สาธารณะประโยชน์ ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 21.7, 16.7

และ 5.0 ของครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ สำหรับการถือครอง ที่ไร่และที่สวนอื่นๆ นั้น ปรากฏว่าครัวเรือนส่วนใหญ่คือ ไร่ย่อย 53.3 ของครัวเรือนทั้งหมด ไม่มีที่ไร่และที่สวนอื่นๆ รองลงมาคือ ทำนาที่ดินที่เป็นของตนเอง ที่ดินเช่า และที่สาธารณะประโยชน์ ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 38.3, 6.7 และ 1.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ

ขนาดของพื้นที่ถือครองทางการเกษตรของครัวเรือนตัวอย่าง ปรากฏว่า ครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดถือครองที่ดินสำหรับปลูกผักปลอดสารเคมี เฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งหมดเท่ากับ 561.0 ตารางวา ส่วนการถือครองที่นาของครัวเรือนตัวอย่างปรากฏว่า ขนาดของที่ดินที่ถือครอง เฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งหมดเท่ากับ 10.4 ไร่ โดยที่ขนาดของที่ดินที่ถือครอง เฉลี่ยต่อครัวเรือนที่ถือครองที่ดินประเภทนั้นๆ มีขนาดเท่ากับ 13.2 ไร่ สำหรับการถือครอง ที่ไร่และที่สวนอื่นๆ ปรากฏว่า ขนาดของที่ดินที่ถือครองมีไม่มากนัก และไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละพื้นที่ศึกษา

สำหรับการถือครองทรัพย์สินอื่นๆ โดยพิจารณาจากทรัพย์สิน 9 ชนิด ปรากฏว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีทรัพย์สินเหล่านี้ถือครองยกเว้นรถยนต์ กล่าวคือ ครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด มีบ้านที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ส่วนรถยนต์นั้นถึงแม้จะมีลักษณะเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย แต่ก็มีครัวเรือนตัวอย่างถึงร้อยละ 16.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ถือครองทรัพย์สินประเภทนี้ สำหรับครัวเรือนตัวอย่างที่มีรถมอเตอร์ไซด์ มีสัดส่วนถึงร้อยละ 80.0 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ทางด้านครัวเรือนที่มีจักรยาน มีสัดส่วนไม่สูงมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับทรัพย์สินประเภทอื่นๆ คือมีเพียงร้อยละ 60.0 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ส่วนรถไถเดินตาม ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องจักรกลการเกษตรที่มีความสำคัญ และสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน ปรากฏว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ คือร้อยละ 90.0 ถือครองทรัพย์สินประเภทนี้ สำหรับโทรทัศน์สีนั้น ปรากฏว่าครัวเรือนเกือบทั้งหมด คือร้อยละ 96.7 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ถือครองทรัพย์สินประเภทนี้ ส่วนตู้เย็น พัดลม และวิทยุ/โทรทัศน์ ปรากฏว่า ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่คือ ไร่ย่อย 68.3, 96.7 และ 83.3 ของครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ ถือครองทรัพย์สินเหล่านี้

4.1.3 ต้นทุนและผลตอบแทน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบ ต้นทุนและผลตอบแทน จากการปลูกคะน้าในทุกพื้นที่ศึกษา ปรากฏว่าเมื่อรวมทุกพื้นที่แล้ว มีต้นทุนทั้งหมดเท่ากับ 6,390 บาทต่อไร่ โดยต้นทุนของ อำเภอเมือง สูงที่สุดคือ 7,300 บาทต่อไร่ รองลงมาคือ อำเภอขามทะเลสอ และอำเภอหนองบัวแดง เท่ากับ 7,080 และ 4,790 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ส่วนผลตอบแทนก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ ผลตอบแทนจากการปลูกคะน้าเมื่อรวมทุกพื้นที่แล้ว เท่ากับ 15,660 บาทต่อไร่ โดยผลตอบแทนของ อำเภอเมืองสูงที่สุดคือ 16,800 บาทต่อไร่ รองลงมาคือ อำเภอขามทะเลสอ และอำเภอหนองบัวแดง คือ 15,300 และ 14,880 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ผลคือทำให้ผลตอบแทนสุทธิจากการปลูกคะน้ารวมทุกพื้นที่ เท่ากับ 9,270 บาทต่อไร่ โดยผลตอบแทนสุทธิของ อำเภอหนองบัวแดงสูงที่สุดคือ 10,900 บาทต่อไร่ รองลงมาคือ อำเภอเมือง และอำเภอขามทะเลสอ ซึ่งเท่ากับ 9,500 และ 8,220 บาทต่อไร่ ตามลำดับ

ส่วนการปลูกต้นหอมนั้น ผลการศึกษาทางด้าน ต้นทุนและผลตอบแทน จากการปลูกต้นหอม ปรากฏว่า ทั้งต้นทุนและผลตอบแทนสูงกว่าการปลูกคะน้าค่อนข้างมาก กล่าวคือ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบ ต้นทุนและผลตอบแทน จากการปลูกต้นหอมในทุกพื้นที่ที่ศึกษาปรากฏว่า มีต้นทุนทั้งหมดเท่ากับ 21,833.3 บาทต่อไร่ โดยต้นทุนของ อำเภอขามทะเลสอ สูงที่สุดคือ 23,970 บาทต่อไร่ รองลงมาคือ อำเภอเมือง และอำเภอหนองบัวแดง เท่ากับ 23,770 และ 17,760 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ส่วนผลตอบแทนจากการ ปลูกต้นหอม เมื่อรวมทุกพื้นที่แล้ว เท่ากับ 34,500.0 บาทต่อไร่ โดยผลตอบแทนของ อำเภอเมือง สูงที่ สุดคือ 36,500 บาทต่อไร่ รองลงมาคือ อำเภอขามทะเลสอ และอำเภอหนองบัวแดง คือ 35,000 และ 32,000 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ผลคือทำให้ผลตอบแทนสุทธิจากการปลูกคะน้ารวมทุกพื้นที่ เท่ากับ 12,666.7 บาทต่อไร่ โดยผลตอบแทนสุทธิของ อำเภอหนองบัวแดง สูงที่สุดคือ 14,240 บาทต่อไร่ รอง ลงมาคือ อำเภอเมือง และอำเภอขามทะเลสอ ซึ่งเท่ากับ 12,730 และ 11,030 บาทต่อไร่ ตามลำดับ

สำหรับการปลูกผักกาดเขียว เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบ ต้นทุนและผลตอบแทน จากการปลูกผัก กาดเขียวในทุกพื้นที่ที่ศึกษา ปรากฏว่า เมื่อรวมทุกพื้นที่แล้ว มีต้นทุนทั้งหมดเท่ากับ 6,683.3 บาทต่อไร่ โดยต้นทุนของ อำเภอเมือง สูงที่สุดคือ 7,390 บาทต่อไร่ รองลงมาคือ อำเภอขามทะเลสอ และอำเภอ หนองบัวแดง เท่ากับ 6,780 และ 5,880 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ส่วนผลตอบแทนจากการปลูกผักกาด เขียวเมื่อรวมทุกพื้นที่แล้ว เท่ากับ 19,750 บาทต่อไร่ โดยผลตอบแทนของ อำเภอเมืองสูงที่สุดคือ 21,000 บาทต่อไร่ รองลงมาคือ อำเภอหนองบัวแดง และอำเภอขามทะเลสอ คือ 20,000 และ 18,250 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ผลคือทำให้ผลตอบแทนสุทธิจากการปลูกผักกาดเขียวรวมทุกพื้นที่ เท่ากับ 13,066.7 บาทต่อไร่ โดยผลตอบแทนสุทธิของ อำเภอหนองบัวแดงสูงที่สุดคือ 14,120 บาทต่อไร่ รอง ลงมาคือ อำเภอเมือง และอำเภอขามทะเลสอ ซึ่งเท่ากับ 13,610 และ 11,470 บาทต่อไร่ ตามลำดับ

4.1.4 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการปลูกผักปลอดสารเคมี

การศึกษาผลกระทบที่มีต่อ ฐานะทางเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่โดยทั่วไปของสมาชิกในครัวเรือน ภายหลังเข้าร่วมโครงการปลูกผักปลอดสารเคมีปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเมื่อได้เข้า ร่วมโครงการแล้วทำให้ ฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่โดยทั่วไปของครัวเรือนดีขึ้น โดยจำแนกเป็นหัว หน้าที่ครัวเรือนที่เห็นว่า ดีขึ้นกว่าเดิมมาก และ ดีขึ้นกว่าเดิมเล็กน้อย คิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 48.3 และ 38.3 ของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ตามลำดับ สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่มีความเห็นว่าฐานะ ทางเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่โดยทั่วไปของครัวเรือน ยังเหมือนเดิม คิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 11.7 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด เท่านั้น

ส่วนความเห็นเกี่ยวกับ สุขภาพอนามัยโดยทั่วไปของสมาชิกในครัวเรือน ปรากฏว่า หัวหน้าครัว เรือนส่วนใหญ่ คือร้อยละ 53.3 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด มีความเห็นว่าสมาชิกในครัวเรือนมีสุขภาพ อนามัยดีขึ้นกว่าเดิมมาก รองลงมาคือเห็นว่า มีสุขภาพอนามัยเหมือนเดิม และดีขึ้นกว่าเดิมเพียงเล็กน้อย ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 30.0 และ 16.7 ตามลำดับ

ทางด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์โดยทั่วไป ของสมาชิกในครัวเรือน ภายหลังจากการเข้าร่วมโครงการปลูกผักปลอดสารเคมี ปรากฏว่ามีแนวโน้มไปในทางที่ดีกล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ คือร้อยละ 61.7 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด มีความเห็นว่าความสัมพันธ์โดยทั่วไปของสมาชิกในครัวเรือน ดีขึ้นกว่าเดิมมาก รองลงมาคือเห็นว่า ความสัมพันธ์ยังเหมือนเดิม และดีขึ้นกว่าเดิมเพียงเล็กน้อย ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 21.6 และ 16.7 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าไม่มีหัวหน้าครัวเรือนใดเลยที่ระบุว่า ความสัมพันธ์โดยทั่วไปของสมาชิกในครัวเรือน แย่ลงกว่าเดิม

สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับการจะมีการขยายโครงการเพื่อส่งเสริม การปลูกผักปลอดสารเคมีในท้องถิ่นของครัวเรือนเกษตรกรที่ทำการสำรวจ ปรากฏว่า ร้อยละ 90.0 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด มีความเห็นว่าควรส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง เพราะได้บริโภคผักปลอดสารพิษและไม่ทำลายสภาพแวดล้อม รองลงมาคือหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างที่มีความเห็นว่า ไม่ควรส่งเสริมเพราะใช้ต้นทุนสูง การดูแลรักษายาก และราคาไม่ดี โดยคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 6.7 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดในพื้นที่ ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 3.3 เป็นหัวหน้าครัวเรือนที่มีความเห็นว่า ไม่สามารถตอบได้ชัดเจนเพราะขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่แต่ละแห่ง และยังมีองค์ประกอบอื่นๆที่ต้องพิจารณาอีกหลายประการ

ผลการศึกษา ความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่าง เกี่ยวกับปัญหาสำคัญที่ควรระวังในการปลูกผักปลอดสารเคมีในปัจจุบัน ปรากฏว่าหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ คือร้อยละ 51.7 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมดมีความเห็นว่า ปัญหาสำคัญที่ควรระวังมากที่สุด คือ การระบาดของเพลี้ยและแมลงศัตรูพืช รองลงมาคือควรระวังเกี่ยวกับ การสร้างและการดูแลรักษาฝั่งในล่อน และในเรื่องเกี่ยวกับต้นทุนสูง ปัญหาด้านการตลาดและราคา ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 28.3 และ 13.4 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ โดยที่ข้อควรระวังเกี่ยวกับเรื่อง น้ำไม่ค่อยพอเพียงพอ และปัญหาดินเสื่อม ผลผลิตไม่ดี มีความสำคัญเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ทางด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับ ข้อควรคำนึงถึงของเกษตรกรรายอื่นๆ ที่จะหันมาปลูกผักปลอดสารเคมี ของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างนั้นปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่คือ ร้อยละ 58.4 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด มีความเห็นว่า เป็นอาชีพที่ดีเพราะมีความปลอดภัยต่อชีวิตและมีสุขภาพดีขึ้น รองลงมาคือเห็นว่าผักรสชาติดี ทำแล้วจะรู้สึกชอบ และต้นทุนการผลิตลดลง ได้เร็ว ผลผลิตดีกว่า คิดเป็นร้อยละ 23.3 และ 10.0 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด ส่วนที่เหลือคือข้อควรคำนึงถึงเกี่ยวกับ การจัดตั้งกลุ่มการผลิตและพิจารณาราคาประกอบด้วย, ไม่ควรหันมาปลูกผักปลอดสารเคมีเพราะมีค่าใช้จ่ายมาก และควรเลือกฤดูการผลิตให้เหมาะสม โดยหัวหน้าครัวเรือนที่มีความคิดเห็นดังกล่าวนี้ มีสัดส่วนเพียง ร้อยละ 3.3, 3.3 และ 1.7 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด เท่านั้น

4.1.5 ความคิดเห็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการการปลูกผักปลอดสารเคมี

ทางด้านความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญที่สุดในการประกอบ อาชีพทางการเกษตรในปัจจุบัน ปรากฏว่าหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เห็นว่า มีปัญหาทางด้านราคาต่ำและการหาตลาด ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 53.3 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด ปัญหาที่สำคัญรองลงมาคือปัญหาทางการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร และปัญหาการขาดแคลนเงินทุนเพื่อทำการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 20.0 และ 16.7 ของจำนวนหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ สำหรับปัญหาที่เหลือได้แก่ ปัญหาทางด้านแมลงและศัตรูพืช, ปัญหาที่ดินทำกินมีขนาดเล็กเกินไป และปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน ในความเห็นของหัวหน้าครัวเรือนแล้ว มีความสำคัญไม่มากนัก

ทางการการฝึกอบรมความรู้ทางการเกษตรนั้น หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เคยเข้ารับการอบรม โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 96.7 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด สำหรับจำนวนครั้งที่เคยเข้ารับการอบรมนั้นแตกต่างกัน ตั้งแต่ 1 ครั้ง จนถึงสูงสุดคือ 9 ครั้ง แต่จำนวนครั้งที่หัวหน้าครัวเรือนตัวอย่าง เคยเข้าอบรมกันเป็นส่วนใหญ่ คือ 3 ครั้ง

สำหรับทางการนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรม มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตมีค่อนข้างมาก กล่าวคือครัวเรือนที่เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตบ้างบางส่วน และครัวเรือนที่เปลี่ยนแปลงทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมด คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 48.3 และ 41.7 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดตามลำดับ ส่วนครัวเรือนที่เหลือ คือร้อยละ 6.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ยังไม่ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต โดยให้เหตุผลว่า ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง และเพราะไม่สามารถนำความรู้มาปฏิบัติได้จริงด้วยตนเอง คิดเป็นสัดส่วนเพียงร้อยละ 5.0 และ 1.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ เท่านั้น

ทางด้านความช่วยเหลือที่ต้องการที่จะได้รับจากรัฐบาลนั้น พบว่า ที่ต้องการมากที่สุดคือ ทางด้านราคาผลผลิตตกต่ำและการจัดหาตลาดจำหน่ายผลผลิต ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 32.8 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาคือ ความต้องการความช่วยเหลือทางด้านอื่นๆ ได้แก่ มุ้งไนลอน เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง คิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 20.7 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ความต้องการความช่วยเหลือในลำดับถัดมาคือ การขาดแคลนเงินทุน และการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร โดยคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 19.8 และ 14.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ

สำหรับการเปลี่ยนแปลงอาชีพ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ คือร้อยละ 75.0 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด ยังไม่คิดหรือไม่เคยคิด ที่จะเปลี่ยนจากอาชีพทางการเกษตรที่ทำอยู่ในปัจจุบันไปทำอาชีพอื่น ส่วนผู้ที่ต้องการเปลี่ยนจากอาชีพทางการเกษตรในปัจจุบันไปทำอาชีพอื่น ได้แก่อาชีพ คำขาย, รับจ้าง, ยังไม่สามารถระบุอาชีพได้, ต้องการไปทำงานต่างประเทศ และไปทำอาชีพเกษตรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 6.7, 6.7, 5.0, 3.3 และ 3.3 ตามลำดับ

ทางด้านเหตุผลของหัวหน้าครัวเรือน ที่ต้องการเปลี่ยนจากอาชีพทางการเกษตรที่ทำอยู่ในปัจจุบันเพื่อไปทำอาชีพอื่น ซึ่งมีเพียง 1 ใน 4 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมดนั้น เพราะว่า ทำการเกษตรแล้วขาดทุน เพราะราคาไม่ดี, ต้องการหารายได้จากอาชีพอื่นที่มากขึ้นกว่าเดิม และ งานหนัก อายุมากขึ้นจึงทำไม่ไหว คิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 66.7, 26.6 และ 6.7 ตามลำดับ

4.2 ข้อเสนอแนะ

1) ในการวิจัยครั้งนี้ได้พยายามนำ ต้นทุนที่ไม่ได้จ่ายจริงของเกษตรกร เข้าไปรวมไว้ในต้นทุนทั้งหมดของการวิเคราะห์ด้วย ทำให้มีปัญหาค่อนข้างมากในการวิเคราะห์ เพราะต้นทุนเหล่านี้บางชนิดผ่านตลาดก็พอจะมีข้อมูลในการประเมินได้ เช่น มุ้งไนลอน แต่ยังมีต้นทุนบางอย่างที่ไม่สามารถทราบราคาที่เป็นจริงได้ เพราะไม่ผ่านตลาด เช่น สารธรรมชาติที่ใช้กำจัดแมลง ไล่เดือนฝอย การวิเคราะห์จึงต้องประเมินต้นทุนโดยวิธีทางอ้อม ซึ่งก็อาจจะเกิดความคลาดเคลื่อนในการวิเคราะห์ได้บ้าง ดังนั้นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต้นทุนดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะในโครงการที่ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีและมีต้นทุนที่ไม่ได้จ่ายจริง ที่ค่อนข้างสูง อาจจะต้องหาเทคนิคในการคำนวณต้นทุนประเภทนี้โดยเฉพาะ

2) เนื่องจากราคาของผักปลอดสารพิษที่จำหน่ายในปัจจุบันไม่สามารถแบ่งแยกตลาดได้ กล่าวคือผู้บริโภคยังให้ความสำคัญปัจจัยทางด้านราคาเป็นสำคัญ ดังนั้นควรมีการรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงอันตรายจากสารพิษสะสมในร่างกาย ความห่วงใยในสิ่งแวดล้อม และเห็นความสำคัญของผักปลอดสารเคมีให้มากขึ้น เพื่อว่าการผลิตและจัดจำหน่ายผักปลอดสารพิษจะได้รับความนิยม เป็นที่ต้องการของตลาด ตลอดจนจะสามารถจำหน่ายได้ราคาสูงขึ้นด้วย เพื่อว่าจะได้เป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรได้ยื่นหยัดปลูกผักปลอดสารเคมีออกจำหน่าย เพื่อสุขภาพที่ดีของประชาชนต่อไป

3) ในปัจจุบันการตลาดของผักปลอดสารเคมี ทั้งตลาดในการจำหน่าย วิธีการจำหน่าย และราคาจำหน่าย ก็ยังคงเหมือนกันและรวมอยู่ด้วยกันกับผักทั่วๆ ไป จึงไม่เป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรเน้นการผลิตปริมาณสารเคมีมากนัก ทั้งๆ ที่เกษตรกรผู้ปลูกมีความเห็นว่าการบริโภคผักปลอดสารพิษ มีความปลอดภัย กรอบอร่อย ปลอดภัยไม่หายาบ การขยายตัวของตลาดผักปลอดสารเคมีจริงๆ ยังจำกัดอยู่เพียงคนบางกลุ่ม ซึ่งเรียกว่าตลาดบน ส่วนตลาดล่างซึ่งได้แก่ประชาชนทั่วไปยังไม่เห็นความสำคัญมากนัก ทำให้สินค้าคือผักปลอดสารพิษซึ่งมีลักษณะทางกายภาพที่บอบบาง ไม่สวยงาม เหี่ยวเฉาเร็ว เสียหายง่ายในการขนส่งและการบรรจุหีบห่อ ยังไม่มีความได้เปรียบในการแข่งขันทางด้านการจัดจำหน่ายในตลาดอย่างแท้จริง ดังนั้นการส่งเสริมของหน่วยงานราชการในปัจจุบัน ควรจะขยายการส่งเสริมทางด้านการตลาดควบคู่ไปด้วย

4) รัฐบาลควรจะต้องให้ความสำคัญ และมีนโยบายเกี่ยวกับการลดปริมาณสารเคมีในพืชผักอย่างจริงจัง เป็นต้นว่า การให้การสนับสนุนทางด้านปัจจัยการผลิตอย่างทั่วถึง และตลอดระยะเวลาของการเพาะปลูก เช่น สารธรรมชาติเพื่อป้องกันแมลง และไล่เดือนฝอย เพราะปรากฏว่าเมื่อใดก็ตามที่หน่วยงานราชการให้การสนับสนุน เกษตรกรก็จะหันไปใช้สารเคมีเป็นการทดแทนชั่วคราว ทำให้ผักไม่ปลอดสารเคมี

5) อย่างไรก็ตามข้อเท็จจริงทางเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ควรจะต้องให้ความสนใจสำหรับการปลูกผักปลอดสารพิษในอนาคตคือ จากการศึกษาที่พบว่า การปลูกผักปลอดสารพิษในขณะนี้สามารถสร้างรายได้ และความพอใจให้กับเกษตรกรได้มาก แต่เมื่อใดที่มีการปลูกผักปลอดสารเคมีกันมากจนกระทั่งเพียงพอหรือเกินกว่าความต้องการของตลาด ราคาจะต้องถูกลง ซึ่งก็เป็นไปตามกลไกตลาดเงื่อนไขความคุ้มทุนจากการปลูกผักปลอดสารเคมีจะต้องเปลี่ยน ดังนั้นน่าจะได้มีการศึกษาต่อไปว่า ภายใต้อะไรบ้าง ที่การปลูกผักปลอดสารเคมีจะยังให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าอีกต่อไป